

De loopkeverfauna van de Dwingeloose en Kraloër heide (Dwingelder, Geusinger, Anser, Klooster en Kraloërveld).

Mededeling No. 260 van het Biologisch Station te Wijster.

P.J. den Boer

In het onderzoek naar de aantalsfluctuaties, handhaving en vestiging van loopkeverpopulaties, dat door ons sinds 1959 wordt uitgevoerd, spelen de Kraloër en Dwingeloose heide een belangrijke rol*. Allereerst omdat populaties die een groot en vrijwel ononderbroken woongebied tot hun beschikking hebben een natuurlijk gegeven vormen, dat op slechts weinig plaatsen in ons land nog kan worden bestudeerd. Daarnaast zijn vooral de nattere delen van het veld bijzonder kenmerkend voor een binnen dit deel van W-Europa vrijwel verdwenen landschapstype. De biologische waarde van het gebied is dan ook in hoge mate afhankelijk van het handhaven van een dussdanige waterhuishouding, dat deze nattere delen hun oorspronkelijke karakter kunnen behouden. Voor loopkevers--en voor oppervlakte- en bodemfauna in het algemeen- worden deze nattere delen overigens niet in de eerste plaats gevormd door slenken en venen, maar vooral door de met Erica of Erica-Calluna bedekte grondmorenen, die buiten de plassen het grootste deel van het veld vormen. Deze wat hoger gelegen delen kunnen een overmaat aan water meestal redelijk goed afvoeren (behalve in de winter), zodat de milieu-omstandigheden in het seizoen daar minder wisselvallig zijn dan men voor nattere terreinen zou mogen verwachten.

De loopkeverfauna van deze betrekkelijk stabiele, natte tot vochtige heiden omvat dan ook een aantal elementen die sterk van deze combinatie van eigenschappen afhankelijk zijn. De belangrijkste hiervan is de boreo-montane Agonum ericeti, die buiten Drenthe in ons land slechts in enkele Sphagnum-veentjes in Twente is aangetroffen. Buiten Nederland is de soort alleen bekend uit zure Sphagnum-vegetaties (vooral in oude hoogvenen) in Scandinavië en N-Duitsland en verder uit een aantal montane

* In het vervolg zal slechts over de Kraloër heide worden gesproken, omdat het onderzoek uit praktische overwegingen sterk is geconcentreerd in de Kraloër helft van het totale veld. Er is echter voldoende aandacht besteed aan de Dwingeloose zijde om te mogen stellen, dat onze conclusies en inzichten betrekking hebben op het veld als geheel.

hoogvenen in Midden-Europa. Daar de soort brachypteer is (vleugels rudimentair), verbreidt ze zich slecht en wordt daardoor ernstig bedreigd in haar voortbestaan door de voortdurende afname van geschikte habitats en de sterke isolatie van de nog aanwezige woongebieden. Zeer typische vindplaatsen in Drenthe zijn: enkele hoogveenresten bij Zwarte Meer en Dalerpeel en een paar Sphagnum-veentjes in de omgeving van Wijster. De Kraloër heide, waar deze fraaie kever in alle nattere, vooral met Erica ^{maar zeker Sphagnum} begroeide delen -hoewel deze volgens de "kenners" niet "typisch" zouden zijn- wordt aangetroffen (in sommige jaren zelfs in vrij grote aantallen), vormt door zijn relatief grote oppervlakte waarschijnlijk het laatste enigszins betrouwbare refugium (in ons land) voor Agonum ericeti.

Op dezelfde plaatsen op de Kraloër heide waar we Agonum ericeti vinden, treffen we soms een exemplaar van Agonum krynicki aan. Deze zeer zeldzame en overal schaarse NO-Europese loopkever -de Kraloër heide is de enige vindplaats ten westen van de Elbe- zou thuishoren in donkere moerasbossen. Deze merkwaardige habitatcombinatie moerasbos - natte heide vinden we overigens ook bij de veel talrijkere (vooral op de Kraloër heide) Agonum obscurum. Dit soort tegenspraak over de "typische habitat" (we zagen dit al bij Agonum ericeti) is bij loopkevers eer regel dan uitzondering, waarschijnlijk omdat loopkevers vooral op abiotische factoren reageren. Het is ons overigens een raadsel hoe Agonum krynicki zich op de Kraloër heide handhaaft; in een standaardserie vangblikken wordt zelden meer dan één exemplaar in een heel jaar gevangen; als representatief voorbeeld de vangsten in serie 2: 1961, 1 ex. (de eerste vangst in Nederland); 1965, 1 ex.; 1969, 1 ex. Tot dusverre is de soort in ons land uitsluitend op 6 plaatsen op de Kraloër heide aangetroffen (het laatst in 1982). In tegenstelling tot Agonum obscurum, waarbij slechts 1.2 ‰ van de individuen vleugels bezit, heeft Agonum krynicki altijd goed ontwikkelde vleugels en misschien speelt dit een rol bij het voortbestaan van deze soort op de Kraloër heide ondanks de uitzonderlijk lage dichtheden; vliegwaarnemingen ontbreken echter tot op heden.

Naast deze drie aan natte heiden gebonden Agonum-soorten treffen we daar dikwijls in grote aantallen twee andere soorten aan, die vrijwel beperkt zijn tot heiden -maar dan niet alleen de natte- nl. Bradycellus ruficollis (= similis) en Trichocellus cognatus, waarvan

de laatste in Nederland ongeveer de zuidgrens van zijn subboreale areaal bereikt. Hetzelfde geldt voor de boreo-montane en vleugeldimorfe Cymindis vaporariorum (5,8 % gevleugeld), die echter in veel kleinere aantallen - slechts enkele exx. (max. 15) per jaar en per serie - wordt gevangen.

De overige loopkeversoorten, die meer of minder talrijk en/of regelmatig op de Kraloër heide kunnen worden aangetroffen - een kleine 60 soorten - behoren tot vijf groepen: (1) soorten van het cultuurland, die - meestal tijdelijk - kleinere of grotere populaties op de heide vestigen (10-15 soorten), hetgeen mogelijk nog iets te maken heeft met het feit, dat de Kralose heide zijn ontstaan te danken heeft aan prehistorische landbouw; (2) soorten van niet erg voedselrijke grasvegetaties (5-8 soorten, vooral Amara's en bijv. Pterostichus diligens, die we vooral in de dikwijls uitgestrekte Molinia-velden vinden; (3) soorten van tijdelijk geïnundeerde plaatsen (zoals oevers van plassen en venen): 4-8 soorten, waarvan de O-Europese Amara famelica waarschijnlijk de interessantste is; (4) soorten van al of niet met heide begroeid stuifzand, en (5) heidesoorten die niet bij voorkeur de nattere delen bewonen en waarvan een aantal ook in meerdere of mindere mate in het cultuurland leeft (deze laatste groep gaat dus geleidelijk over in de soorten onder 1). Onder de groepen (4) en (5), die tesamen meer dan de helft van de op de Kraloër heide levende loopkeversoorten vormen, bevinden zich nog enkele biologische kostbaarheden, die enige nadere bespreking verdienen.

Allereerst Bembidion nigricorne, een kleine, brachyptere loopkever waarvan het areaal beperkt is tot de landen rondom de Noordzee. Evenals de hier aanwezige Trichocellus- en Bradycellus-soorten en de stuifzandsoort Amara infima (dimorf met 1.3% gevleugelden) plant Bembidion nigricorne zich vooral in de winter voort. Op de opgestoven delen vinden we verder de brachyptere en vooral tot O-Europa beperkte Cymindis macularis en sinds 1964 ook de boreo-alpine Miscodera arctica. In 1963 werd de laatste soort tegelijkertijd op verschillende plaatsen in het oosten van het land - waaronder één van onze vangseries - voor het eerst binnen onze grenzen aangetroffen. Sindsdien is het een blijvend - hoewel zeldzaam - bestanddeel gebleven van de loopkeverfauna van opgestoven zand, ook op de Kraloër heide. Ook de goud-groene Carabus nitens verdient bijzondere vermelding, niet alleen omdat het waarschijnlijk onze mooiste en uiterlijk meest opvallende loopkever is, maar vooral omdat wij ons ernstig zorgen maken over zijn voortbestaan. In Duitsland schijnt

Carabus nitens reeds te zijn uitgestorven en bij ons werd hij sinds 1966 nog slechts incidenteel aangetroffen. Als nogal kenmerkende heidesoorten -vooral voor de Kraloër heide- dienen tenslotte nog te worden vermeld: Harpalus fuliginosus (vooral in heidemozaiekvegetaties). Olisthopus rotundatus (vleugeldimorf: 21% gevleugeld), Metabletus foveatus (vleugeldimorf: 2,3^o/oo gevleugeld), Amara equestris en de zeer zeldzame Cicindela germanica (brachypteer).

Het zal zijn opgevallen, dat de loopkeverfauna van de Kraloër heide vrij veel noordelijke elementen herbergt. Dit geldt niet alleen voor loopkevers, maar voor vrijwel alle plant- en diergroepen uit dit gebied (in de afgelopen 20 jaar werden daar bijv. nog twee voor ons land nieuwe, opvallend staalblauwe haantjes ontdekt: Maltica briteni op Calluna en Erica, en Maltica ericetorum op Erica, beide ^{slechts} bekend uit NW-Europa, voor Schotland). De biologische waarde van dit gebied is dan ook niet alleen gelegen in de aanwezigheid van de elders bijna verdwenen natte heidevelden en in de oligotrofe plassen, maar evenzeer in zijn geografische ligging, waardoor de flora en fauna essentieel verschilt van die in andere heidegebieden in Nederland.